

Lena Gonäs och Jan Ch Karlsson

I det här numret har vi samlat ett antal bidrag från FALFs årskonferens 2010, *Arbetsliv i förändring*. FALF står för Foun för arbetslivsforskning och samlar sina medlemmar till konferens en gång om året. År 2010 hölls konferensen i Malmö där arbetslivsforskare presenterade sina uppsatser och diskuterade med varandra. Vi har valt ut fyra uppsatser som vi erbjudit författarna att utveckla till artiklar i detta nummer.

Den första artikeln är skriven av Margareta Oudhuis och Anders Olsson och har som syfte att undersöka hur skillnader i kultur och värdering kommer till uttryck när ett företag ändrar produktionskoncept. I det här fallet handlar det om övergången från ett sociotekniskt produktionskoncept till en lean produktionsmodell av japanskt snitt. Japanskinspirerade system innehåller krav på perfekt kvalitet och minimering av risk för att göra fel genom detaljerade föreskrifter och standarder. Detta rönt motstånd i den studerade organisationen. Övergången tog lång tid och det motstånd som fanns kan tolkas i termer av skillnader i värderingar som finns inbäddade i de olika produktionsmodellerna, å ena sidan oberoende och jämlikhet och å andra sida perfektion och auktoritetstro. I socio-teknisk design betonas arbetsgruppernas autonomi och det finns ett minimum av specifikation medan lean produktion rymmer det motsatta, hög grad av specifikation med standardiserade processer och övervakning. Artikeln ger en illustration till globaliseringens följder i termer av vad som händer när nya produktionssystem införs och deras effekter för de anställda.

I den andra artikeln i den här volymen skriver Sten Gellerstedt om resultaten från en studie av långtidssjuka och deras möjlighet att återgå i arbete. Med långtidssjuka avses de som varit sjukskrivna i minst 90 dagar, i det här fallet under åren 1999/2000. Därefter studeras deras återgång till arbetsmarknaden år 2004. Undersökningen begränsades till dem som var etablerade på arbetsmarknaden före 1999, de hade således arbetat minst tre år under perioden 1990-1998. Av de långtidssjuka var det främst svenska kvinnor med eftergymnasial utbildning arbetande inom landsting som återgick till arbete. De som i minst utsträckning återgick i arbete var lågutbildade män födda i Europa, men utanför Norden, som arbetat inom hotell och restaurang eller fastighetsförvaltning. Av dem som var långtidssjukskrivna 2000 var endast fyra procent sjukskrivna och helt utan förvärvsinkomst 2004. Studien visar att långtidssjuka är starkt överrepresenterade i branscher och yrken med sämre arbetsvillkor. Den visar också att rehabilitering och andra stödåtgärder underlättar återgång till arbete. Tidsgränser verkar inte ha någon större betydelse för sannolikheten att återgå i arbete, enligt författaren.

Ewa Gunnarsson beskriver ett förändringsprojekt med genus i centrum. Två forskare håller i projektet utifrån ett interaktivt perspektiv med betoning på ett omfattande samarbete med praktiker i alla skeden av projektet. Det är ett stort projekt som omfattar åtta industriföretag och sex avdelningar vid Luleå tekniska universitet. Företagen hade tidigare varit engagerade i olika verksamheter för att gynna jämställdhet, men med klena resultat. Det här projektet läggs därför upp på ett annorlunda sätt i det att den interaktiva ansatsen kombineras med lärandeprocesser med bas i genusteori. Tillsammans har deltagarna kommit överens om tre mål för projektet. För det första att lägga stor vikt vid företagens sätt att rekrytera, så att detta breddas. För det andra att utveckla interaktiva metoder för att kartlägga de tekniska industrimiljöernas värderingar och kultur i genushänseende. För det tredje att med samma typ av metoder skapa kreativa innovationsprocesser i organisationerna.

Projektet innehåller nu två fallstudier, en på industriföretaget Sandvik Coromant och en inom Luleå tekniska universitet, varvid erfarenheterna därifrån sprids till övriga deltagare. I fallstudierna undersöks hur genus görs i vardagen i relationen mellan å ena sidan institutioner och strukturer och å andra sidan handlande och interagerande individer. Tanken är att framkalla och tydliggöra processer som annars pågår utan att uppmärksammas. Teoretiskt bygger projektet på sådana i sammanhanget grundläggande begrepp som genuskontrakt, omsorgs- respektive ansvarsrationalitet och kvinnors relativa underordning. Gunnarsson beskriver i artikeln hur detta interaktiva förändringsprojekt bedrivs och vilka erfarenheter deltagarna fått hittills.

Vid Karlstads universitet erbjöd arbetsvetenskap under en lång period halvfartskurser på kvällstid inom arbetslivets område. De flesta deltagarna var yrkesarbetande människor som följde kurserna av rent intresse och ibland inte brydde sig om att göra tentor, ta ut poäng eller examina. Många gick olika kurser år efter år och kunde använda delar av lärdomarna i sitt arbete, samtidigt som de tillförde undervisningen en extra dimension genom sina arbetslivserfarenheter. I det längsta försökte vi behålla dessa kurser, men flertalet är nedlagda sedan flera år. De var visserligen i bästa mening bildande, men de var inte lönsamma i det nya ekonomiska systemet för högre utbildning. De föll offer för att bildning fick stryka på foten för genomströmning av studenter.

Det är Michael Allvin och Fredrik Movitz i artikeln ”Självständiga lärosäten” som fått oss att komma ihåg detta händelseförlopp genom sin analys av de institutionella villkoren för den högre utbildningen i Sverige. Det är väl känt att akademiska arbetare fått starkt försämrade arbetsvillkor och arbetsmiljö under senare år. Författarna går bakom dessa förhållanden och undersöker hur styrningen av universitet och högskolor förändrats. Den generella utvecklingen har gått från statlig kontroll genom detaljerade föreskrifter till ett utökat självstyre. Detta låter

som en positiv utveckling, men Allvin och Movitz finner att den innehåller en hel del icke avsedda men starkt negativa drag. De flesta sammanhänger med att en kvasimarknad skapats, i vilken lärosätena uppmuntras att konkurrera om studenter. Det uppstår därigenom ökade motsättningar mellan undervisning och forskning, där den senare får stå tillbaka. Därtill har systemet medfört en stark utvidgning av lärarnas administrativa plikter. Slutligen har självstyret kompletterats med en växande centraliserad kontrollapparat för utbildningarna.